

Tisztelt Főtitkár úr!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Vendégeink!

Bódiné Kersner Katalin vagyok, építész, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ igazgatóhelyettese. Intézményünk igazgatója, dr. Almássy Kornél nevében is szeretettel köszöntöm Önöket az úgynevezett Műhelytér kiállítótérben, *Budapest ostroma* című kiállításunk megnyitóján.

Mielőtt rátérnék a mostani kiállításra, azok kedvéért, akik először járnak itt, hadd mondjam el, hol is vagyunk és miért?

2017 őszén, a Magyar Kormány határozatát követően az MMA megalapította a fenntartásában működő Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központot.

A MÉM MDK a Kárpát-medence legjelentősebb építészeti közgyűjteménye, amely a magyar építészet meghatározó alkotóinak és alkotásainak, dokumentumainak felkutatásával, gyűjtésével, kezelésével, illetve a magyar örökségvédelem intézményi szintű archiválásával, örökségvédelmi kutatással és dokumentálással foglalkozik.

A kormányhatározat értelmében 2018 őszén az MMA tulajdonába került a Budapest VII. kerület, Városligeti fasor 9–11. szám alatti egykori BM-kórház épületegyüttese, azzal a céllal, hogy itt valósuljon meg a **MÉM MDK végleges elhelyezésére szolgáló beruházás**.

A Kormány a beruházást kiemelten közérdekűvé nyilvánította. Első lépésként elbontották az egykori BM kórház több, felújításra nem alkalmas épületét, valamint megújult a Bajza utca 10. szám alatti modernista Walter Rózsi-villa, amely 2022 májusa óta kiállítások és események helyszíne. Örömmel ajánlom figyelmükbe a jelenleg ott látható kiállításunkat, a *Kaesz otthonok* című tárlatot.

A háttérmunkából mindig kevesebb látszik, mint az infrastrukturális fejlesztésekből, de egy múzeumnak ez is kötelessége – és szeretnénk azon is dolgozni, **hogy több látszódjék belőle**, akárcsak a MÉM MDK fantasztikus gyűjteményeiből.

Merthogy a háttérben is komoly szakmai munka zajlik: munkatársaink gyarapítják a gyűjteményt, kutatnak, dokumentálnak, digitalizálnak.

A Kormányval és fenntartónkkal, a Magyar Művészeti Akadémiával együttműködve mindent megteszünk annak érdekében, hogy itt, a Városligeti fasor és a Bajza utca sarkán, az egykori BM Kórház helyén megvalósulhasson a **Magyar Építészeti Központ és Múzeum** új, huszonegyedik századi otthona. Ennek megtervezésére az MMA 2023-ban tervpályázatot írt ki, amelyen a BIVAK Stúdió és a Tér és Forma Építészeti Iroda közös műve nyert. Ez a jelenleg „Kincses pajta” fantáziánéven futó, tervezés alatt álló új épületegyüttes megoldja a gyűjtemények raktározási problémáit, az építészeti és örökségvédelmi kutatások háttérintézményeként működik, korszerű oktatási és ismeretterjesztési helyszínt nyújt, mindenekelőtt pedig világszínvonalú teret biztosít építészeti kiállítások és programok számára. **Olyan szolgáltató jellegű, élő intézmény**, amely használható ismereteket nyújt és jótékonyan befolyásolja az egyéni és közösségi magatartást az ország építészeti kultúrájának megőrzése és fejlesztése érdekében.

A beruházás egyik további lépéseként 2023-ban megújult az egykori úgynevezett 6-os kórházi épület földszintje is, amelynek **Műhelytér kiállítótere konferenciáknak és tárlatoknak** ad helyet. Jelenleg éppen ebben a Műhelytérben állunk.

A mostani kiállítás apropóját az országot alapjaiban megrázó esemény, a második világháború és azon belül a főváros 1944–45-ös ostromának 80. évfordulója adja.

A II. világháborúban Budapest mind a német, mind a szovjet hadvezetés számára stratégiai fontosságú volt. A világháború során Sztálingrád, Leningrád és Varsó mellett a magyar fővárosban zajlottak a legsúlyosabb városi harcok. Sztálin arra számított, hogy a magyar fővárost Rómához vagy Athénhoz hasonlóan nyílt várossá nyilvánítják, Hitler parancsára azonban – a várost védő német és magyar parancsnokok tiltakozása ellenére – december 1-jén erőddé nyilvánították Budapestet, amelyet az „utolsó tégláig” védeni kellett.

A főváros ostroma 1944. december 25-től 1945. február 13-ig, 50 napon keresztül tartott.

A várost védő német és magyar harcoló alakulatok létszáma körülbelül **80.000 fő** volt, a támadó szovjet és román haderő kezdetben mintegy **150.000 főt** számlált.

Mivel a várost nem ürítették ki, így az akkor 800.000 főre becsült lakosság is közvetlenül ki volt téve a harcoknak. Különösen sokat szenvedett a csillagos házakba, majd a gettóba kényszerített pesti zsidóság, amelyet sorozatos nyilas razziák tizedeltek. **A harcok során mintegy 30.000 civil, a civil áldozatok mellett pedig mintegy 100.000 katona vesztette életét**, valamint 180.000 sebesült meg vagy esett fogságba. A főváros körüli külső védvonalakban a két oldalon további mintegy 110.000 fő volt a katonai veszteség. Budapesten a II. világháború egyik legvéresebb városostroma zajlott, amelyet szüleink és nagyszüleink generációja elszenvedett.

A pótolhatatlan emberi veszteségek mellett az ostrom az **épített környezetben** is rettenetes károkat hagyott maga mögött. Budapest már az ostrom előtt is jelentős veszteségeket szenvedett. 1944 áprilisától szeptember 21-ig az amerikai légierő folyamatosan bombázta a fővárost. Elsősorban stratégiai pontokat, gyárakat, pályaudvarokat, olajfinomítókat támadtak, de a célzás pontatlansága miatt hatalmas károkat okoztak a környező civil létesítményeknek, lakóházaknak is. **Egyes becslések szerint a főváros akkori 38.000 épületéből több mint 30.000 sérült meg, 2.000 pedig teljesen elpusztult.**

Hiába telt el azóta sok évtized, az ostrom emlékei a családi, a közös emlékezetben és a tárgyi világ szintjén is tovább élnek. Még mindig látni néhányat, bár egyre kevesebb van belőlük: ezek az 1945 óta felújítatlan, golyó lyuggatta homlokzatok.

Ilyen a házak oldalán itt-ott halványan megmaradt, sablonnal felfestett cirill betűs szöveg, amely arról tudósít, hogy a ház átesett a lőszermentesítésen. Vagy ilyen lehet például egy üveg karácsonyfadísz, amely az ostromgyűri bezárulta után, a lakásban álló, elárvult karácsonyfán minden bombázást és belövést sértetlenül átvészelt, s amely aztán nemzedékről nemzedékre öröklődik.

A kiállítás az épületekről készült fényképekkel idézi fel az ostrom időszakát. A tárlat megrendezéséhez **Rados Jenőnek az intézmény kezelésében lévő hagyatéka volt az ötletadó**. Rados építészként aktívan részt vett a kárfelmérésben, majd az azt követő helyreállítások megtervezésében. A tárlat nem történeti áttekintés, hanem szubjektív válogatás az intézmény gazdag képtárházából.

A kiállítás az ostrom előzményeként megrázó képekkel villantja fel a **Városmajori Jézus Szíve** templom 1942-es bombázásának körülményeit, majd azokat a károkat mutatja be, amelyek az 1944 decembere és 1945 februárja közötti időszakban a főváros legemblematikusabb épületeiben keletkeztek.

A tárlat 4 szekción keresztül vezet végig a látogatót. Láthatjuk, milyen súlyos károk érték a pesti oldal bevárosi részét. Ezen belül kiemelt helyet kapott az MMA és egyben intézményünk székhelye, a Pesti Vigadó, amelynek a háború során a tetőzete is beomlott, elpusztult.

A Budát ért károk bemutatásában kiemelt helyet kapott a **Királyi Palota**, de emellett olyan meghatározó épületek sérülései is láthatóak, mint a Mátyás-templom, az Országos Levéltár épülete, vagy a vári utcaképet nagyban formáló középkori eredetű lakóházak. A Várnegyedben a rombolás sajátos hozadékaként a romos falakból **előbukkantak olyan középkori építészeti** részletek – például a kapualjak gótikus ülőfülkéi vagy középkori ablakok –, amelyeket az évszázadok átépítései elfedtek. A helyreállítás során aztán a modern műemlékvédelmi elveket követve ezeket a részleteket igyekeztek megmutatni a vári lakóházakon.

A **visszaszoruló német** csapatok januárban megkezdték a **Duna hidak felrobbantását** (az aláaknázott Margit-híd egy véletlen folytán már novemberben felrobban). **Elsőként** január 14-én a Horthy Miklós-híd (ma Petőfi-híd), 16-án a Ferenc József-híd (ma Szabadság híd) majd január 17-én az Erzsébet-híd és a Lánchíd is a Dunába dőlt.

A Lánchíd szimbolikus erejű megjelenése a város egységének. A két partot összekötő híd, a legszűkebb keresztmetszet, és mint tudjuk a hálózat-elméletekből, ezek a legkritikusabb pontjai egy rendszernek. Ezzel **kettőszakadt a város**: nemcsak az átkelés lehetősége szűnt meg, hanem harcászati is szembekerült egymással a két városrész: a pesti oldal a szovjet csapatok ellenőrzése alatt maradt, a budai oldalon a német és a magyar csapatok rendezkedtek be védelemre. A hidak **helyreállítási** sorrendje függött a rongálódásuk mértékétől is. Így elsőként a Szabadság hidat adták át 1946-ban, majd a Margit-hidat és a Lánchidat, utolsóként a már nem lánchíd szerkezetű, hanem kábelhíd szerkezetű, az eredetire emlékeztető de eltérő megjelenésű **Erzsébet-hidat 1964-ben**.

A város összes Duna-hídja megsemmisült az ostrom alatt, ezért a városvezetés elsőszámú feladatának tekintette, hogy újra megteremtse a két városrész közötti összeköttetést. A város újjáépítésének átfogó megszervezését és koncepciójának kidolgozását az akkori városvezetés a **Fővárosi Közmunkák Tanácsa, illetve az Országos Újjáépítési Kormánybizottság** feladatává tette. Mindkét testület vezetője a neves modernista építész, Fischer József (a Walter Rózsi-villa tervezője) lett. A tárlaton ízelítőt kapunk a háborút követően született nagyratörő újjáépítési tervekben. **A Vigadóban egy éve bemutatott *Sosemvolt Budapest*** című nagy sikerű kiállításunk egyes terveihez hasonlóan az ittenieket látva is részben örülhetünk, hogy egyes építészalkalmok nem valósultak meg, másoknál sajnáljuk, hogy egy nagyvonalú elgondolás papíron maradt. Ezt követően képeket láthatunk a háború után évtizedekig elhúzódó helyreállítási és újjáépítési munkálatokról is.

A Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) már 1945 tavaszán létrehozott egy albizottságot a műemlék épületek állapotának felmérésére. A **Műegyetem Építészettörténeti Tanszéke Rados Jenő professzor** vezetésével részletes állapot felmérést készített Magyarország műemlékeiről. A felújítás, vagy éppen a bontás mértékét középületek esetében azonban nem mindig az épület állapota, hanem sokszor politikai vagy városépítészeti szempontok alakították.

A lakosság aktív részvétele és kitartása kulcsszerepet játszott a főváros újjáéledésében. A **társadalmi szolidaritás** jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a város életfunkciói viszonylag gyorsan helyreálltak. Az újjáépítés folyamata pedig további reményt adott a közösségnek.

A **nagyméretű molinókon** szinte életnagyságban tárulnak elénk a pusztítás nyomai. A fotó-fókuszú kiállításon a kurátorok audiovizuális anyag segítségével is igyekeztek színesíteni a tárlaton bemutatott témát, hogy minél hitelesebben megidézzék a háború alatti hétköznapokat. **Várad** **Eszter Sára és Keller János**, a székesfehérvári Vörösmarty Színház társulatának tagjai ostromnaplók felolvasásával elevenítik meg a szemtanúk által átélt borzalmakat. A korabeli Filmhíradó részletek által is megelevenednek a háborús hétköznapok.

Szeretném megköszönni elsőként Kovács Evelinnek, Dékány Melániának és Köntzey Mercédesznek, a kiállítás kurátorainak odaadó munkájukat.

A szakmai lektor Bognár Gábor volt. A szövegek angolra fordítását Johnson Andrea végezte.

A kiállítás látványvilágát és grafikai megjelenését Kakuk Barbara és Fűri Zita grafikus tervezte.

A kurátorok munkáját a MÉM MDK alábbi munkatársai segítették.

A felmerülő jogi, illetve adminisztratív feladatokat dr. Nagy Kitti, Rácz Adrienn, Kisdi Anna, Kiss-Tóth Éva, Kovács Anikó és Papp Enikő Dorottya látta el.

Digitalizálás, videóvágás: HACK Róbert, F. TÓTH Gábor, NAGY Krisztina, NYIRKOS Zsófia, WACHSLER Vica

Nyomdai munkák és kivitelezés: Plot GL. Kft., ADORJÁN Zoltán

Hangtechnikai eszközök: Reed-Soft Bt.

Hangmérnök: KOVÁCS Tamás

Színészek: KELLER János, VÁRADI Eszter Sára

Zenei aláfestés: SZIRTES Edina

Közreműködtek: BALOGH Viktória, BÓDINÉ KERSNER Katalin, FEHÉR Bálint, FENESI Livia, GYÁRFÁS Eszter, KISDI Anna, LESTI Árpád, MAGYARÓVÁRI Fanni Izabella, PAPP Andrea, PAPP Enikő, RÁ CZ Adrienn, RITOÓK Pál, SEBESTYÉN Ágnes Anna, SOMOGYI-ROHONCZY Zsófia

Technikai munkatársak: Fekete Róbert, Pfeiffer Attila és Polgár Tibor.

Itt szeretnénk kifejezni köszönetünket az MNMCK Országos Széchényi Könyvtárnak a plakátok digitalizált változatának biztosításáért, a Nemzeti Filmintézetnek a Filmhíradó részletekért és a Fortepan-nak a képek rendelkezésre bocsátásáért.

Még egyszer szeretettel köszöntöm a megjelenteket, és ezzel a kiállítást megnyitom!